Дийип ак атындан дүшди ёлагчы,
Гөкден элин инен
Халасгәр дейин.

ЙҮРЕГИМ ДАГЛАРДАДЫР

Йүрегим-ә дагларда,
өзүм болса ашакда

[illegible]

1

Енеде бир паслы
Душдан гечирдик,
Томус совлуп,
Шәхер салкын арады.
Нирә барсам,
Хайсы яна совулсам
Геп-гыбат эшидйән
Өзүм барада.

Өркүм үзүленмиш
Догдук депәмден,
Дагларыма
Боланмышым бигәне.
Обам маңа ятмыш,
Менем обама,
Тутарык бармышын
Бейле диймәге.

Херне, болмажысы
Болуп йөрмүшим—
Бойнум галстуклы,
Башым себетли.—
Бисоват хасаплап

Даглы гызлары,
Бир өзүми
Сайярмышым соватлы.

Хамана, ядымдан
Чыкаранмышым
Хунзахың, Гунибиң
Таныш ёдасын.
Дел ерлериң
Дессурына эерип,
Унданмышым
Өз илимиң кадасын.

...Яңы обаң
Бир четинден гиремде
Таншым бу геплери
Маңа етирди
Мениң хөдүр эден
Шерабым ичмән
Йүзүни-де терсе
Совуп отурды.

Ине, шейдип
Өе гирип-гирмәнкәм
Бөврүме санжылды
Авулы пейкам.
Шөхрат үчин
Сенден дөнмежегими
Эзиз юрдум!
Өзүң билйәнсиң, белкәм!

Шөхраты башыма
 Япайынмы мен,
Сен мениң шөхратым,
Сен мениң шаным.

Саңа «Лепбей» дийип
Гуллук эдипдим,
Ене-де эдерин
Сағ болса жаным.

Мен гөк яйлаларың
Бирже дүйп оты,
Сен болмасаң бирчак
Гидердим гурап.
Адам болдум
Соруп сахабатыңы.
Мен бир тешне оглуң,
Сен сахы мирап.

Эллеримиң аясыны
Эллэп гөр
Йылылыгың бардыр
Дамарларында.
Атамың, бабамың
Басан ызларын
Гөрйэн бу дагларың
Кемерлеринде.

Мениң йүрегим
Шу дагларададыр,
Шу дагларда мыдам
Назарым мениң,
Авулы төхмете
Ынанмавергин
Эй ата меканым,
Гүзерим мениң!

2

Чакланжа өймүзиң
Гадым ожагы...

Ойнаклаяр гызып
Одуң диллери
Мениң йүрегими
Шиндем йыладяр
Чагалыгың шол
Ажайып йыллары.

Какам поссуныны
Атынып эгне
Башлар агшамара
Айдым-сазына.
Инди мен шол эшден
Айдымларымы
Билдигимден айдып
Берйэн гызыма.

Инди ак дүшүпдир
Мениң сачыма.
Ислейэнми, ёкмы—
Алмалы боюн.
Йөне велин
Энем жаның алнында
Башым эгип дурун
Яш чага дейин.

Даглы гызың
Күйзесинден сув ичип,
Гөк отуң үстүнде
Ятсам дик аркан,
Ак телпекли
Гаялара сыгынсам
Чагалыгма гайдып
Гелерин, белкэм!

Гамыш гулак
Бедев аты эерлэп

Улы ярышларда
Ел болуп учсам,
Япланып бедевиң
Күмүш ялына
Гыкувлап, мәрекәң
Өңүнден гечсем.

Бедәниң ысына
Башым айланып,
Ятсам гуҗагында
Эй даглы үлкәм,
Дурнагөзли асманыңа
Сыгынсам,
Йигитлиге гайдып
Гелерин белкәм!.

Әлиң билен
Язылманды Тарыхың,
Оны сыя дәл-де,
Ган билен яздың.
Йити ханҗар болды—
Сениң галамың,
Сен яндың.
Онда-да нәхили яндың!

Шинди-шиндем
Гулагыма гелип дур
Гиҗәң ичиндәки
Чозха-чозлуклар.
Саклапдыр
Ат тойнагының ызларын
Көпи гөрен бу байырлар,
Дүзлүклер.

Гошуның топлаяр,
Эйраның шасы,

Онсоң бизиң
Үстүмизе дөкүлйәр,
Эшидйәрин
Суракатың[1] сесини,
Ана бири
Атдан агып йыкыляр.

Гадымы Хундахы
Гаплапдыр ялын.
Гөр, ода атылҗак
Гоч йигит Хочбар.
Ол болса танс эдйәр
Түвелей турзуп
Гоч йигит одуңдан,
Ялныңдан гайтмаз.

Тарыхың гатларын
Ачып бармаша
Мен Элдарилавың[2]
Кешбини гөрйән.
Ол авыны ювдуп
Хем айдым айдып
Шейле жуван яшда,
Өлйәр вах арман!.

Ала гарлы ак
Гаялаң гершинде
Гөрйән ал байдагың
Өвсүн атышын.
Гөрйәрин баш болуп
Партизанлара
Ревкомиссарлаң
Өңе атылшын.

---

[1] Суракат—чет юртлы басыбалыҗылара гаршы гөрешиң баштутаны.
[2] Элдарилав—авы берип өлдүрилен айдымчы йигит.

Гөрйәрин мен
Учут кемерлеринде
Байдак дикйән
Гоч-гоч йигитлерини
Мен олары
Херан-хачан гөремде
Ятлаярын
Дагың бүргүтлерини.

Гөрйәрин мен
Яраланан эсгери
Ол өңе омзаяр
Герип күкрегин.
Шол эсгере
Кувват берйән зат нәме?
Шол гүйч сениң
Бирже гысым топрагың.

Шол эсгериң
Өлүмине аглаян,
Хем гөрелде алян
Онуң өмрүнден.
Эгилмез башыңа
Дөнейин, илим.
Айланайын сениң
Гүйчдүр-гурбуңдан!

3

Көне ярам
Ынха ене гозгады,
Ене-де йүреге
Санжыляр темен.
...Айдыма өврүлен
Ол адам хакда

Хер хили хекаят
Эшидипдим мен.

Ол айдымы
Эжем айдып берерди.
Мен гулак салардым
Гөзүм тегеләп.
Хейжана салярды
Тәсин хекаят,
Мени тутуш
Дуркум билен эсләп.

Гүррүңи эдилйән
Шол гожа эсгер.
Чепбекей, элинде
Гылыжын гысымлап,
Дивардан жанлы дек
Бизе бакярды
Сағ эгнинде түпең —
Көне кысымлы.

Ядымда бар.—
Шол сурата середип,
Өз ики агамың
Урша уграны.
Икиси-де өе
Гайдып гелмеди
Ики агам болды
Уршуң гурбаны.

Какам болса
Өлмезинден өңүнчә
Шол адам хакында
Языпды дессан.

Арман, йөне сениң
Оглуң Шамиле
Нәхак гүнә йүкледилер.
Дагыстан!

Шол агыр гүнә-де
Какам пакырың
Мегер, билин бүкүп,
Өмрүнден гатди.
Шол йөңкелйән гүнә
Менем ынандым.
Бу— шахыра иң бир
Гелшиксиз затды.

Серкерде бабамың
Шанлы гылыжын
Мен дөнүгиң
Ярагына деңедим..
(Элбетде, бу улы
Ялңышым үчин
Әр кимин өкүндим,
Ганлар эңредим).

Шамил мени
Ятырмады гижелер.
Үстүме топулды
Гылыжыны гезәп,
Дийди: «Маңа,
Ганым душмандан бетер,
Өзүмиңки болуп
Сен бердиң азап!

Он докуз еримден
Яра дүшүпди,
Сен гөвсүмден урдуң

Йигриминжини
Мениң намысымы
Харланың үчин
Мен нәлетлейәрин
Сен йигренжини!

Мениң бир махалкы
Гөтерен гылыжым
Йитирсе-де инди
Әхмиетини,
Горапды вагтында
Даглы халкымың
Мертебеси билен
Ахвалатыны.

Сен болса элимден
Яңы айрылып
Эййәм көпбилмишлик
Эдйәң, бисырат!»
Ине, шейле дийип
Нәлет өкаяр.
Диварың йүзүнден
Асылгы сурат.

Узын гиже,
Абанып дур үстүме
Газаплы. Хем гыңыр.
Менден кинели.
Алны ак гаймалы
Гара телпегниң,
Гүрзелек сакгалы
Гызыл хыналы.

Дийжек задың бармы?
Сениң өңүнде —

Улудыр языгым
Эй эзиз халкым.
Шамил дирелсе-де
Гүнәми гечмез.
Асла «геч» диймәге
Ёк мениң хакым.

Йөне мен оңа дәл—
Саңа йүзленйән,
Саңа ялбарярын—
Эгйәрин билим:
Бир языкдан
Әр өлмезмиш дийлени,
Мең билен дең болма,
Эй эзиз илим!

Мен саңа сыгыняң
Херан-у хачан
Гүнүм агыр болса.
Тең болса халым,
Бу гезегем шейле—
Мени багышла,
Шамили догуран
Мәхрибан илим!

4

Шахыр узак-узак
Иллере гитсе.
Айдым алып гелйәр,
Гетирйәр дессан.
Гомериң юрдунда.
Болан вагтым хем
Сен барада
Гошгы яздым, Дагыстан.

Рафаэлиң ватанында
Дүшләмде
Мен сени нәхили
Күйседим, дагым!
Шондан багтсыз кишиң
Ёкдугын дуйдум—
Парижли бир дагла
Саташан чагым.

Ол ериң дәби бар:
Гүндизиң гүнем
Огшашып йөрмели—
Гөрленок айып.
Пикир этдим, даглы гызлар
Нәмүчин
Йигит гөрсе
Йүзүн япярка дийип.

Дел дилли Европаң
Шәхерлеринде
Гулакда яңланян
Гохдур говурды,
Пикир-ойымы
Дагыстаным, ене
Саңа өвүрди.

Гара дениз билен
Балтика деңзи—
Бу ики араны
Йүзүп гечдим мен,
Өз дагларым хакда,
Багларым хакда
Йүз ерде сөз сөзләп,
Сөхбет ачдым мен.

Гүррүң бердим
Мениң даглы халкымың
Хәсиети,
Эдими-ылымы хакда,
Онуң мертебеси,
Мейлиси билен
Айдым-сазы хем-де
Ылымы хакда.

Европаның
Мыхманханаларында
Яда дүшди
Түйлек гара ойлугым.
Шонда дуйдум онуң
Бирже өзүниң
Йүзләп юмшак
Ерганлара тайлыгын.

Хер гүн агшам
Ука гитжек боламда
Сени гөз өңүне
Гетирип ятдым.
Таныш гаялары,
Таныш ёллары
Дүйшде гөре-гөре
Хезиллер этдим.

Гой, мен хакда
Нәме дийсе дийсинлер.
Эсасы зат — сени
Сөйүшим чыным.
Ынан-ики йүзли
Гама дәлдирин.
Ики йүзли гөрсем
Мениң гыржыным.

Бу овадан жүлге—
Мениң ылхамым.
Мен айдым, эдиндим
Бу бейик дагы.
Сени ятлап
Йылгыранмы дуямок—
Обадашым
Дили дузлы Исбагы

Дагыстаның
Дыза етйән отлары,
Ал-асмандан
Шаглап инйән чешмеси—
Баш арзувым:
Ыкбалымдыр рысгалым
Херпә, херпә, сизден
Айра дүшмесин!

5

Гүйз гүнүниң даңы.
Сен болса эййәм
Аяк үстүндесиң,
Чыкансың ише.
Багларында
Салланышып дурандыр
Аляңак хоша.

Обаң орта мекдебини
Гутарып,
Шәхере эңендир
Огул-гызларың.
Сениң томсуңам-а
Ажайып велин,
Хас шувлумли, сениң
Алтын гүйзлериң,

Елларың боюнда
Якылан отлар.
Елагчыны чоюнмага
Чагырар.
Чопанлар даглардан
Жүлгә дүшендир,
Мекдебе барандыр
Мүңләп чагалар.

Хәзир Тляротың
Токайларында
Йигитлер
Гелинлик сайлаяндырлар.
Гызлар болса диңе
Айыны авлап
Билйән йигитлери
Халаяндырлар.

Эй, дагларым,
Менден сорамасыңыз
Хайсы ерде
Догмак ислейәнимин.
Билйәнсиңиз
Бири адымы тутса
«Хава» дийип
Аварча сесленйәнимин.

Мениң доган обам
Эйле улы дәл,
Шейле бир бай хем дәл—
Алярын боюн
Жуда кынлык билен
Көк үряр нехал
Себәп, обаң дуршы
Даш билен тоюн.

Гепленйән дилим хем
Таныш дәл көпе.
Ол — Пушкиниң
Я Гомериң дили дәл.
Асла бизде
Авар диен халкыет
Өзүңизем билйәнсиңиз—
Улы дәл.

Хава шейле.
Йөне велин мүң керем
Авар болуп доганыма
Кайыл мен.
Дагыстан обасы—
Мениң хөвүртгәм,
Оны гөзден салсам
Адам сайылман.

Дагыстанда
Гадым замандан бәри
Ган алгысын алмак
Болупдыр када,
Адамлар
Алачсыз өвреншипдилер.
«Ган алгылы» диен
Бу элхенч зада.

Руссия!
Он еднңжи йылда биз
Достлугы беркитдик
Ганымыз билен.
Шейдип газаңылан
Агзыбирлиге
Хызмат этдик,
Эдйәс жанымыз билен.

Шондан бәри мениң
Доглук депәмиң
Дүнйә ялы
Гиңәп гитди гөврүми.
Инди Дагыстаны
Көплер танаяр,
Октябрда—
Ыкбалларың өврүми.

Руссия!
Сениң коммунарларың
Мазарында
Гүли бардыр дагымың,
Волгаң боюндакы
Шанлы депеде
Губуры гөрүнйәр
Эзиз агамың.

Руссия!
Доганлыгың диреги.
Сениң айдым-сазың
Йүреге якын.
Бир элимде Блок,
Биринде Махмыт,
Пушкинсиз оңмаг-а
Хеммәмизе кын.

Гызыл реңк мениң
Иң халаян реңким,
Шол реңке безедиң
Дагыстанымы,
Гөтерйәрин
Гурсагымың үстүнде,
Гызыл партбиледи—
Шөхрат-шанымы.

Сениң иң гениал
Оглуң Ленини
Бизем сенче сөйүп,
Гөрйәрис эзиз.
Даглар ялы бейле
Бейик адамы
Догрусы, Адамзат
Гөрмәндир хениз.

Кичижик обада
Жахана инип,
Үммүлмез гиң дүнйә
Гошулып гитдим.
Кичижик обамың
Жүлгелеринде
Улы юрдум үчин
Айдым айтдым.

Дагларың дашына
Даңылан ялы
Гарыпдың, галлачдың,
Эй даглы үлкәм.
Достларың дашыны
Гуршап дур инди.
Аркаң бар, аркаң.

Ынсан достлугындан
Мукаддес зат ёк.
Муны бизиң илде
Тассыклар хер ким.
Әхли халклар билен
Дост боланыңа
Нәхили гуванян
Эй, эзиз халкым!

6

Хенизем бар кә кишиден
Сен хакда
Болар-болмаз
Геп эшидйән халатым.
Дәп-дессурың
Яранокмыш олара
Гөзел Дагыстаным—
Мениң ганатым.

Ярамаса, ярамасын
Эзизим,
Хөкманмышмы
Хемме кишә яранмак.
Саг болсун шовхунлы
Той-мейлислериң,
Несип этсин
Сазларыңа гуванмак.

Лаңңа галян
Зурнаң сесин эшитсем,
Хала гышда болсун,
Хала томсуна,
Мәрекәниң гөз өңүнде
Йигделип
Гожалар гошуляр
Лезги тансыңа.

Улыны сыламак—
Ажап адатың,
Аталар, агтыклар
Жана-жандырлар,
Сөйүлйәни үчин
Даглы гожалар

Мегер шейле узак
Яшаяндырлар.

Ене-де бир дәбиң—
Мыхманпаразлык,
Гарып гүнүнде-де
Гапың ачыкдыр.
Таңры мыхманына
Даглы үлкеде
Йүзүң чытылмажакдыгы
Ачыкдыр.

Ислән гапыңы как
Эзиз ёлагчы,
Гарашдырмаз,
Гапы гинден ачылар.
«Кимсиң?» «Нирден гелйән?..»
Дийип соралмаз,
Саглыгыңа
Гүлгүн шерап ичилер.

Мениң дарышганрак
Шәхер өйүм-де
Обаң өйи ялы
Ачык мыхмана,
Мыхман билен биле
Ийилен нахар,
Ичилен шерап хас
Хош якяр-жана.

Эйсем ёлагчылар
Унудянмыдыр
Өйден чыкып
Ата атланан ериң,

Менем мыдам әлде,
Йөне шол өйи,
Шол ери хич, хачан
Ундуп билмерин.

Эгер унудайсам
Нә йүзүм билен
Барарын мен
Губурына атамың
Энемиң гөзүне
Ненең гөрнерин.
Мен сени унутсам
Эзиз Ватаным.

Сын эдип дагларың
Белентлигине,
Диң салып гожалаң
Айданларына.
Соңунданам бу затларың
Барыны
Сындирҗек болярын
Айдымларыма

Бу айдымы атам
Мирас гоюпды.
Бу айдымың соңы ёк,
Ол бакыдыр.
Мениң ёклугымда
Билйәрин, оны
Алып гетерерлер
Ызымдакылар.

Хәзир болса мениң саңа
Бергим кән.

Шол бергини диңе
Ишләп үзмели—
Сен-барада,
Хем өзгелер барада —
Язмалы. Онда-да
Нәдип язмалы!

* * *

Даң саз берди,
Гушлар сайрап башлады,
Дагларың депеси
Элванланыпдыр,
Эзиз таншым,
Дүйн сен шерап ичмедиң,
Йөне ондан йүз өвүрмек
Айыпдыр.

Гечен гиҗәң йүзи ялы
Гарады—
Мен барада айдан
Гепиң-гыбатың.
Мәхрибан обама
Гелип-гелмәнкәм
Гынадың сен мени,
Әрбет гынадың.

Анха ак гар ятыр
Дагың башында,
Сүртесең-де оңа
Екүшмаз көмүр.
Хайыш эдйән:
Бейле гепден-гыбатдан
Сенем, гардаш индикиле
Йүз өвүр.

Гөтер шерабыңы
Гөр жүмле-җахан
Дуршуна саз-сөхбет,
Дуршуна ялкым,
Сенден дөнсем
Демим тапба кесилсин
Эй, кичижик халкым,
Эй, улы халкым!